

A 231
4

oo
Lis.

Hist.

III. C. 3.

Quarto - N. 522.

**Landesbibliothek
Land für Volkswirtschaft
Halberstadt
Vollstreckungskommission**

J. VI, 881.

~~III 4/10 I. IV. 3.~~

18. l DISSERTATIO PHILOLOGICA 4
DE

CONSERVATIONE FOEDERIS

IVREIVRANDO FIRMATI,

HOC EST,

EXPLANATIO COMMATIS, 4. P. XV,
QUA OCCASIONE, VARIA SCRIPTURÆ S. LOCA ILLUSTRANTVR,
INPRIMIS ILLE, QUI HABETUR Matth. V, 33. seqq.

QUAM

RECTORE MAGNIFICENTISSIMO

SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO

DOMINO

GVILIELMO HENRICO,

DVCE SAXONIÆ, JVLIIACI, CLIVIÆ, MON-

TIVM, ANGARIE ET WESTPHALIE,

AC RELIQA,

BENEVOLO SUPERIORUM CONSENSU,

PRÆSIDE

LEONARDO HOFFMANNO,

PHIL. M.

ERVEDITORVM JVDICIO SVBICIT

DEFENDENS

GEORGIVS LVDOVICVS RAVTENBERG,

CELLENSENSIS, PHILOGIÆ ET THEOLOG. STUD.

AD DIEM XX. APRILIS, ANNI M DCC XX.

JENÆ,

LITTERIS NISIANIS, IMPRIMEBAT JOH. VOLCKM. MARGGRAF.

VIRIS

REVERENDISSIMO atque ILLUSTRIS

DOMINO

GERHARDO,

LIBERI ET IMPERIALIS MONASTERII
LUCCENSIS

ABBATI SUMME VENERABILI,
POTENTISSIMI atque INVICTISSIMI
MAGNÆ BRITANNIÆ REGIS,

SERENISSIMI ELECTORIS BRUNSVICENSIVM
ET LUNAEBURGENSIVM,

SACRORVM atque TOTIVS CLERI IN
UNIVERSO ELECTORATV

PRÆSULI ET DIRECTORI GRAVISSIMO, SENA-
TUS SANCTIORIS ET ECCLESIASTICI, AC Æ-
RARIJ PROVINCIALIS SENATORI PRUDENTISSI-
MO, STATVVMQVE IN DVCATV CALEN-
BERGENSI PRIMATI EXCELLEN-

TISSIMO.

NEC

NEQ NON
MAGNIFICO AC SUMME REVERENDO
DOMINO

DAVIDI RUPERTO
ERYTHROPILO,

MAGNI NOMINIS THEOLOGO,
POTENTISSIMI MAGNÆ BRITANNIÆ REGIS
ET SERENISSIMI ELECTORIS BRUNSUICENSIVM
ET LUNAEBURGENSIVM, A SACRIS PRIMARIIS ET
CONSILIIIS ECCLESIASTICIS, ECCLESIVM
NEOSTAD. SUPERINTENDENTI GRAVISSIMO
VIGILANTISSIMOQVE,

ITEM
MAGNIFICO atqve SUMME REVERENDO
DOMINO

LEVINO BURCARDO
LANGSCHMIDIO,

SACRÆ MAJESTATIS REGIÆ MAGNÆ BRITANNIÆ,
ET SERENISSIMI ELECTORIS BRUNSUICENSIVM
ET LUNAEBURGENSIVM A SACRIS ET
CONSILIIIS ECCLESIASTICIS,

PATRONIS SUMMIS OMNI PIETATE
ATQVE OBSEQUIO COLENDIS

VITAM FELICEM, FAUSTAM, FORTUNATAMQVE
APPRECATUR,

TANTORVM NOMINVM DEVOTVS CULTOR
GEORGIVS LVDOVICVS RAUTENBERG.

UT magnum decus in eo positum est, de re bene mereri publica: ita nihil præstantius, nihil præclarius unquam dici, aut cogitari potest, quam sacris non modo operari, sed etiam eorum cognitionem longe lateque diffundere, atque homines ad æternam perducere salutem. Etenim, quo magis operationes ad sanctiora diriguntur, eo magis ad DEUM O. M. deducunt. Non possunt quidem humana profusè negligi, nisi quis civitatem, quam vocant, Platonicam sibi fingere velit: at vero illis adeo in-
hære,

nærere, ac si nobis perpetuo hisce caducis perfrui liceret, plane nefas esse videmus. Quare sapientissimos quosque eos imitari constat, qui non tantum vitam ad voluntatem divinam, quam habent perspectam, componunt suam; sed etiam omni cura, & cogitatione eo laborant, ut aliorum dirigant actiones, atque eorum promoveant salutem. Hoc ipsum est, quo sanctissimum DEI nomen celebratur, atque regnum divinum nimium quantum augetur. Cum itaque, Viri Summi, Patroni Optimi, id nunquam non egistis, ut tam illorum, qui fidei vestræ commisi sunt, quam animus vester, in rebus divinis, ac voluntate DEI sit fixus, & locatus: ex eo munere gravissimo tantam felicitatem ac laudem consequimini, & jam consecuti estis, quantam vix mente concipere possumus, quam nulla delebit oblivio: Vos vero, qui officio ducimini, ut divinæ sapientiæ sitis Interpretes, assidui estis in medicandis sacris, & veluti Legati Dei divinum

num magni habetis sermōnem, atque ex vestro ore, tanquam fonte limpidissimo, oracula DEI fluunt exposita. Quapropter etiam Vos, clementer & benigne, hoc quicquid est speciminis sacri, accepturos esse, confido, quod Vobis dare, dicare, & consecrare audeo. Hoc ipsum non modo pietas, & observantia erga vos mea, requirit: sed etiam, dum patrocinium bonarum litterarum suscepistis, quam maxime meum esse intelligo, ut Vobis submissa significarem mente, quid moliar, quibus sim addictus, & quæ studia juxta atque officia à me expectare possitis. Accipite itaque hæc qualescunque lucubrationes, ut obsequii in Vos mei monumentum, accipite eas, tanquam animi devoti tesseram. Si DEUS facultatem majora tentandi concedet, etiam illa a me expectetis, submissè rogo atque contendo. Interea loci, servet Vos divinum Numen in rectæ conscientiæ exemplum, in Orthodoxæ ecclesiæ columen, in Orbis eruditi pignus, atque omnium

omnium bonorum solatium : jubeat Vos flore-
re in multos annos, præterque incolumes
quàm diutissime. Sic spem concipio magnam,
me summo vestro patrocinio munitum, con-
secuturum esse omne illud, quo hominis felicita-
tem absolvi sentimus.

Jenae, d. XV. Apr. Anni c^o Icccxx.

כעכ

§. I.

Inculum, quo hominum adstringitur fides, nullum arctius esse jurejurando legitime concepto pariter, atque julte dato, indicat ejus vis, atque rei gravitas. *Namque* (a) *religiosam illud esse assertionem, qua Dei misericordia renunciamus, aut pœnam divinam in nos deposcimus, nisi dicamus verum,* cognitum omnibus atque perspectum ducimus. Quare sanctum id ipsum firmumque vult (b) sana ratio, volunt (c) Oracula divina. Quis itaque dubitabit, quin perjuros gravissimæ maneat pœnæ? Quid? quod haud rarò etiam in hac vita, Deus scelerum speculator & vindex, in eos edidit exempla, qui fidem sacramento firmatam, turpiter fefellerunt. Quorum tremendum sane est illud, quod statuit in Saule, atroci illo Davidis hoste. Is enim cœcâ duc-

A

ctus

ctus suspicione, in Davidem capitale concepit odium, adeò, ut nulla ratione à suo præpostero abduci posset conatu. Agnovit quidem semel iterumque facinoris sui immanitatem, sed subinde etiam jurejurando obstrictus (d) ad præposteram rediit mentem. Propter gravissima itaque ejus peccata, Deo ad vindictam concitato, relictus, ipse sibi violentas intulit manus.

(a) *Vid. Sam. Pufendorfius de jure natura & Gentium Lib. IV. C. II. §. 2.*

(b) *Hinc in legibus XII. Tabb. scriptum deprehendimus: pejurii poena divina, exitium, humana, dedecus esto. Vid. I. Vincentii Gravinae Originum Juris civilis Lib. II. p. 333. edit. Lips. 1708.*

(c) *Conf. Levit. XIX. 12. Zach. V. 4.*

(d) *Vid. I. Sam. XIX. 6, it. 9. seqq. Coll. Cap. XXXI. 4. seqq.*

§. II.

Quotiescunque igitur Davidi, legem Dei ejusque justitiam meditati, veniebat in mentem, hujus, aut ejusmodi tristissimi casus, toties procul dubio, in ceteris etiam perjurium omni malo pejus fugiendum esse putabat. Divino enim afflatus spiritu, de fucato perfidoque foederato multum conqueritur, atque interitum illi unacum sociis, certo instare pronunciat Pf. LV. Eum vero perpetuum Dei civem agnoscit, qui vitæ integritatem animi sinceritate probat, atque jusjurandum rite præstitum omni ratione sanctum servare laborat. Hoc enim eo tendit, ut celebretur Numen divinum, & reipublicæ bonum adjuvetur. Id quod nos docet Pf. XV. Cum ibi

varia

varia de hærede regni DEI, atque fidei fructibus exposuisset; tum v. 4. dicit: **וְשָׁבַע לְהָרַע וְלֹא יָמִיר**. Sed quoniam omnes, quoscumque oculis usurpavimus divinæ sapientię interpretes, verum hujus commatis migrarunt sensum, ejus explanationem in præsentem dabimus.

§. III.

Omnem difficultatem redire ad dictionem **וְשָׁבַע לְהָרַע**, quisque perspicit: quare ad eam maxime ad veritatem animum, atque curatius paullo hanc examinemus, necesse est. Duo itaque præcipue nobis proposuimus: Unum, ut ex ingenii monumentis proferamus in medium opiniones, quas nobis scripturæ sacræ reliquerunt vates, eorumque argumenta confutemus: alterum, ut nostram aperiamus sententiã, atque eam rationibus, quantum res postulare videtur, confirmemus.

§. IV.

Primi igitur oranium, qui nostrum transferre conati sunt textum, se nobis offerunt LXX. quos dicunt, Interpretet. Qui, uti alibi sæpius, ita etiam in nostro commate, judicio lapsi sunt: quippe illud græce reddiderunt: **ὁ ἱμνωὼν τῷ ἀλλοτρίῳ, ἅυτῃ καὶ ἐν ἑδερῶν, qui iurandum præstat proximo suo, neque illud irritum facit.** Hos deinceps secutus est Syrus, hisce mentem exprimens suam: **مَنْ حَلَفَ بِحَيْثُومِ جَارِهِ، فَهُوَ يَحْلِفُ بِحَيْثُومِ جَارِهِ، وَهُوَ لَا يَكْذِبُ** qui iurat proximo suo, nec fallit.

Eodem modo convertit Arabs. Neque ab hac sententia alienus fuit Aethiops, Autor versionis vulgatæ; Castalio, B. noster Lutherus, sagacissimus

amsl

A 2

alio-

---

4 DE CONSERVATIONE FOEDERIS

---

alioquin divini sensus indagator; B. Mart. Geierus, Jo. Pricæus, & alii plures.

§. V.

Honestâ quidem est oratio eorum, quorum jam fecimus mentionem: sed omnes voci לְהִרְעֵהּ nominis impositauerunt significatum, quem tamen non admittit, sive punctorum, sive litterarum velis habere rationem. Quare Calvinus, in suo ad h. l. Commentario, recte scribit: *Optime Quadraret Græca versio, nisi puncta obstarent.* Proximum enim Ebræi voce רָעַע vel רָעַע, nunquam רָעַע significant. Neque (e) substitutionem vocalis (-) pro (.) hic locum habere, Ebræi idiomatis periti facile agnoscunt: quoniam ea non æque in nominibus, atque in verbis habetur. Deinde litteræ verbi potius, quam nominis referunt formam: quippe ה Articuli, accedente una ex litteris כ"ל, tantum non ubivis abjicitur. Retinetur quidem illud, præter morem, Pf. XXXVI. 6. Gen. XXXIX. II. 1. Sam. XIII. 21. Eccl. VIII. 1. Ezech. XLVII. 2. &c. Sed ad ea, quæ præter consuetudinem in s. codice posita sunt, non oportet nos delabi, si rem familiari ratione expedire possumus. Quare significatio nominis aliena erit, quocumque etiam sensu vocem לְהִרְעֵהּ exprimere velis.

(e) *Conf. Viri S. R. Dni. D. DANZI, Præceptoris mei longe celeberrimi, Instit. §. 26. IV. x.*

§. VI.

Id quod jamdiu est, cum perspexisse deprehendimus Ebræorum Doctores: quippe, quoscunque nobis conferre

ferre licuit, verbi sensum exprimunt omnes. Chaldæi namque Interpretis verba sunt : דְיוֹמֵי לְאַבְרָמָה לְרַמְיָה וְרָלָה מְשַׁלְחָהּ *qui jurat propterea, ut ipse se malo afficiat, neque mutat.* Quibus docet, teneri illum jurandi religione, qui sese obstrinxerit, se velle v. c. corpus inediâ frangere, vel corrumpere vigiliis, ut eo melius voluptatum se expedire illecebris, atque a DEO præcepta servare possit. Judæis enim in more positum fuisse jurare, aut nuncupare (f) vota, ad promptiorem præstandam mandatis divinis obedientiam, illorum scripta satis superque comprobant. Dicunt ejusmodi jusjurandum בטוּי שְׂבוּעָה (g) jusjurandum effutitum, ex eo, quod habetur Lev. V, 4. Hoc cuivis probo licitum esse, contendunt, quippe id ipsum Davidem præstitisse arbitrantur. Namque in Tr. Chagiga, fol. 10. b. asserit Rabh Gidal, dixisse Rabh : מְנוּיִן שֶׁנִּשְׁבְּעִין לְקִיִּים : אֵת הַמְצוּהָ שֶׁנֶּאֱמַר נִשְׁבַּעְתִּי וְאֶקְיִימָהּ לִשְׁמֵר מִשְׁפָּטֵי צִדְקָךָ *Unde (ex Scriptura Sacra) constat, quod possit quis jurare ad servandum aliquod præceptum? Resp. ex eo, quod dicitur (Ps. CXIX. v. 106) juravi, etiam adimplebo servando jura justitiae tuae.* Clarius id ipsum cognoscere est ex Tr. Nedarim, fol. 8. a. quando dubitanti, annon homo, jam inde usque ab eo tempore, quo lex divina in monte sinai est data, obstrictus sit ad servandum a DEO mandatum? respondetur : הֲאֵל קָמַל דְּשָׂרֵי לִי לְאִינֶשׁ : הָאֵל קָמַל דְּשָׂרֵי לִי לְאִינֶשׁ *hoc (Davidis factum, quod habetur Psalmo supra dicto) docet nos, homini permissum esse jurare, ut ipse se excites.* Cum in explanatione hujus loci qua-

rit R. Nissim: מנין שדבר הגון הוא להשבע לקיים *Unde constat, homini licitum esse jurare ad servandum aliquod preceptum? ei respondetur: ואפילו כשרים שנמנעין משבועה נשבעין הן בכך שנאמר נשבעתו ואקיימה כלומר שהריו דויד הוה עושה כן* *Quamvis sint prohi, qui sese cobibeant, quo minus jurent, jurare tamen possunt in ejusmodi quid; quoniam dicitur (Pl. CXIX. v. 106.) juravi, etiam observando efficiam &c. Idem est, ac si dixisset: Ecce David ita fecit. Conf. Maim. Hilcoth Schevuoth Cap. XI. §. 3.*

(f) *In codice Pirke Abboth Cap. III. th. 13. dicitur נדרים ופירות לפרושות* *vota sunt sepimentum vite sancte, conf. Obad. de Bartenara ad b. h. uem, Autor Libri Orchoth Zaddikim p. m. 98.*

(g) *Hujus jurisjurandi quatuor numerant species Talmudis Doctores Cod. Schevuoth C. III. fol. 19. b. circa finem, quarum duæ de re præterita. & duæ de re agunt futura. Quare etiam Maim. Hilcoth Schevuoth C. I. §. 1. scribit; הוה נחלקת לארבעה חלקים: הוה נשבער לשעבר (jusjurandum) in quatuor partes, quarum duæ rem futuram, & duæ rem præteritam respiciunt. Contra quidem sentit Rabbi Ischmael cap. eodem tr. Talmudie Schevuoth fol. 26. a. & illas tantum admittendas esse contendit species, quæ rem complectuntur futuram; sed R. Akibha, omnium consensu, evicit contrarium. Pro diverso itaque respectu, nunc promissorium, nunc assertorium erat jusjurandum. Id propter falsò id interpretatur juramentum promissorium Joh. Lightfootus in horis Ebr. ad Matthæi Cap. V. 33.*

Hoc

Hoc ad rem quamlibet, etiam levissimam, modo illam vel fieri potuisse neminem fugeret hominem, vel factum non repugnaret legibus, adjecerunt Judæi. Conf. Maim. Hilcoth Schevuoth c. I. §. 2. & Cap. IV. Et si forte juratum poenitebat facti, eum de jurisjurandi religione absolvere consuevit, aut celebris aliquis Doctor Judæus, aut tres ex vulgo, si eruditus non erat præsens. Vid. Maim. l. c. Cap. VI. §. 1. & seqq. it. Jo. Christoph. Wagenfeilii Sota, Cap. VII. p. 784. seqq. ubi prolixius hac de re disserit. In aliis vero jurisjurandi speciebus nunquam absolvunt Judæi. Sunt quidem viri, cetera docti, qui contendunt, in die expiationis cujusvis jurisjurandi solutionem fieri, dictis certis precibus. Sed contrarium loquitur antiquitas juxta, atque Viri Ebraei idiomatis peritissimi. Vid. Maimonides l. c. sub initium cap. VI. Joh. Christoph. Wagenfeilius, magnum illud orbis eruditi, dum viveret, decus, jam diu multumque de opinione hac falsa conquestus est, im kurzgefaßten Bericht/ was es mit dem so übel beruffenen Jüdischen Gebet Oleni für eine eigentliche Bewandts habe, p. 165. seqq. Opusculorum lingua vernacula conscriptorum. Quare non est, cur bene multi statuunt, Judæo idpropter vix deferri posse jusjurandum. Vanum esse hunc metum, itidem laudatus modo Wagenfeilius testatur l. c. p. 169. verbis, quæ sequuntur: Man hat sich demnach wegen der Jüden Meins Edds nichts zu besorgen. Denn kein gewissenhafter Jude/ wenn die Christl. Obrigkeit ihm zu schweren befehlet, begehen wird/ und ist aus des Salman Zevi Beyspiel zu sehen, wie sehr sie sich für dergleichen Juramenten/ NB. wenn sie wohl eingelechtet/ fürchten. Sed quoniam ut plurimum illi, qui Christo nomen dederunt, Judices

dices, ignorant, quomodo jusjurandum secundum mentem Judæorum sit legitime concipiendum pariter atque iuste dandum, sæpius jurando fallunt, Judæi: quippe reservationibus, quas dicunt, mentalibus, sunt assueti. Est ideo animus, ex instituto omnem rem prolixius persequi, si quid operæ pretium me facturum esse intelligam, & conatus tuebitur Deus.

§. VII.

Qua opinione effectum est, ut etiam nostrum locum de tali jurejurando exponerent Judæorum Doctores. Maccoth fol. 24. a lin. 12. ad verba: נשבע להרע כר' יוחנן דאמר ולא יסיר *scriptum legimus: כר' יוחנן אהא כהענית עד שאבא לבתי* *Quemadmodum (fecit) R. Jobanan. Is enim dixit: cibo me abstinebo, usque dum revertar domum.* Conf. Taanith fol. 12. a. Prolixior est in hanc rem, R. David Kimchi, qui in sua, ad hunc locum, commentatione, scribit: פ'י להרע להרע לגופו ובמספר מן התענוגים וכן לחסר כיסו לצדקה ולמצות ולא יסיר ממה שאמר. ומה שאמר נשבע לפי שהוא דבר קשה כנגד הגוף. נשבע כר' שלא יטרירוהו יצר הרע שלא *Sensus vocis להרע est, (quando quis jurando promittit) se velle corpus affligere suum jejunio, vel plantætu, propter voluptatum illecebras; similiter se velle rem diminuere suam, erogando eleemosynas, aut perpetrando opera legis, neque revocat illud, quod promissit. Hoc enim, quod dixit, ideo jurejurando confirmat, quia res est factu difficilis, respectu corporis. Id propter jurat, ne subigat eum inclinatio prava, quo minus præset pro-*
missum.

missum. R. M. b. Maimon Hilcoth Schevuoth Cap. XII §. 12. circa finem, Raschi, Aben Esra, & R. Schelomo b. Melech. ad nostrum comma, cramben opponunt re-coctam: quippe sententiam à majoribus semel conce- ptam, omnes habuerunt indubitam. Hanc exposi- tionem deinde, præter omnem rationem, amplexus est B. Seb. Schmidius; nostrum ita transferens comma: *ju- rat ad affligendum se, non mutat.* Quæ etiam arrisit re- centissime Clar. M. Henr. Bened. Starckio, in notis sele- ctis ad h. l.

§. VIII.

At vero, nos neque Judæos rem ipsam attigisse ex- istimamus. Est quidem magna omnium consensus; sed illi pauca ex veritate, multa ex opinione majorum æstimare solent. Recte vocem *לחרע* verbi significatio- nem obtinere pronuntiabant: ejus tamen notationem assequi non poterant. Quapropter tribuunt illi significa- tum, quem habere non potest. Id quod, eundo per omnia Scripturæ S. loca, probatum dare possumus. Significat enim *לחרע* vel afficere aliquem malo, sive nocere, ut Num. XVI. 15. Gen. XXX. 7. Zach. VIII. 14. &c. vel male agere, sive peccare. Vid. Jerem. VII. 26. Mich. III. 4. Jes. I. 16. 1. Chron. XXI. 17. &c. nunquam *seipsum afflige- re, sibi inferre damnum.* Quam significationem sibi or- dinarie vendicat illa verborum classis, quam Hithpaël di- cere moris est. Quare non est, cur pro sua sententia pro- ferant locum Lev. V. 4. Talmudis Doctores, atque Tr.

B

Sche-

Schevuoth Cap. III. fol. 27. a. eum hac ratione exponant, ac si homo possit jurare propterea, ut ipse se affligat, vel bona sibi, aut aliis faciat. Ibi enim Deus præcipit: נפש כי השבע לבטא בשפתיו להרע או להיטיב
Homo, quando inconsiderate jusjurandum labiis enunciarit, sive ad nocendum, sive ad benefaciendum, & quæ sequuntur. Quibus nihil aliud sibi vult summus legislator, quam eum hominem, qui temere, adjecto sacramenti pondere, dixerit, se alteri malefacturum, uti facile fieri potuit, animo conturbato, aut cuiquam promiserit, re non usque quaque pensitata, aliquid boni, quod vel præstare non potuit, vel ejus oblitus, non stetit promissis, debere victimam. Propterea non videmus, qua ratione Judæi vi hujus oraculi probare velint, jusjurandum illud, quod dicunt שבועה בטוי jusjurandum efficitum, posse etiam ab homine probò præstari: quippe h. l. de jurejurando temere, citra feriam animi agitationem, effuso, agitur. Id quod verba: *quisquis labiis temere protulerit jusjurandum, satis clare testantur.* Illud itaque sibi sumserunt, contra expressam legis litteram; prouti & alias sæpius facere consueverunt. Deinde illos Majestatem divinam parum reverenter habuisse, ex eo colligere est, quod etiam in rebus nullius momenti, ejusmodi jusjurandum dare non dubitabant. Notum enim est, admodum (h) familiare illis fuisse, in ejusmodi erumpere verba: או שבועה שאוכל ושלא אוכל שאכלתי ושלא אכלתי או שזרקתי אבן לים או שדבר פלוני עם פלוני
jura me comesturum, l. non comesturum esse; quod comeda-

mederim, aut non comederim. Sive quod projecerim lapidem in mare, aut quod locutus sit N. cum N. & quæ futilia id genus alia. Reclamant huic levitati juxta, atque improbitati tam (i) jura naturæ lege sancita, quam (k) scripta divina. Et si vel maxime cupiam sit animus eximia quadam ratione colere Deum, is tamen id propter non necesse habet, interposito jurejurando, promittere se corpus afflicturnum, hanc, vel illam legem observaturum, aut erga se, vel alios bene facturum esse, & quæ ejusmodi sunt plura. Omnibus namque hominibus vel ut maxime incumbere, ut Deum, ceu Dominum, & Patrem diligant, ac venerentur, omnesque motus suos, tam internos, quam externos ad ejus voluntatem componant, inter omnes constat. Quare etiam quilibet tenetur temperantiæ omni modo studere, quin interdum à cibo & potu prorsus abstinere, ut eo promptior sit ad cultum Deo præstandum. Eadem ratione obstricti sumus ad beneficia aliis conferenda, si eorum indigentia id exigit. Tandem plane impium est, quando quis Deum, ut vindicem advocare velit, nisi hanc, vel illam observet legem divinam: quippe nulli hominum integrum est hoc efficere, prouti Deus requirit, si vel centies juraverit. Quis enim par erit servandæ legi divinæ? Nec est, quod dicant idipsum fecisse Davidem Ps. CXIX. 106. quippe eum longe aliud asseruisse, existimamus. Postquam enim ille præceperat, doctrinam Dei esse bene vivendi magistram, adeoque omnis felicitatis fontem, statim prosteretur, se etiam in ejus obsequium suam com-

posuisse vitam. Tandem post multa, in ea erupit verba: *קדקך ואקימה לשמור משפטי צדקך* *jusjurandum dedi, etiam eius rationem habui: propterea quod seruo iura iustitia tua.* Quibus saltem testatur, se sacramenti, quod dixerit, nunquam deposuisse memoriam, sed omni modo in id elaborasse, ut verbum Dei servaret sanctum. Qua integritate munitus innititur gratiæ divinæ, ac præfens sibi pollicetur Dei auxilium, rebus adversis. Omnia igitur illa Judæorum commenta, pharisæorum redolent hypocrisin; quippe nudo opere, suo satisfecisse officio, opinantur.

(h) Vid. Cod. Schevuoth Cap. III. sub initium; it. Maim. Hilcoth Schevuoth, Cap. I. §. 2. it. Cap. IV. & V.

(i) Non temere dandum esse jusjurandum ex ejus fine intelligere est. Quare recte *Sam. Pufendorfus* de J. N. & G. Lib. IV. c. 2. §. 2. scribit: *Ubi nec latere potest, nec poenam humanam declinare, qui simplici promisso, aut asseveratione nos fallit, superfluum videtur, juramentum exigere.* Ideo multo minus ejusmodi dicendum erit in re levis momenti, atque familiari colloquio.

(k) Vid. Ex. XX. 7. Distinguunt quidem Judæi inter *שוא שבועת* jusjurandum vanum, & *שבועת בטוי* jusjurandum efficitum. Vanum versari docent circa res, quæ (α) secundum rerum naturam non sunt possibile, e. g. *Si quis juramento confirmaret, columnam lapideam esse auream.* (β) Quæ ita notæ sunt, ut de iis nullus sanæ mentis homo dubitare possit, ut, *si quis juraret, lapidem esse lapidem.* (γ) Quæ jure divino, vel humano sunt illicitæ, v. c. *quando quis, interpositio jurando, assereret, se nolle hoc vel illud observare præceptum divinum.* (δ) quæ non sunt in potestate hominis, ut, *si quis juraret, se per integram septimanam nihil cibi esse sumturum.* Vid. Maim. Hilcoth Schevuoth c. I. §. 4. seqq. Recte quidem jusjurandum

randum vanum illicitum esse, & contra Majestatem divinam pugnare contendunt Judæi: sed jusjurandum effutitum, non tantum legitime dari posse, verum etiam neminem levitatis pariter atque temeritatis arguere hominem, ex eo probare satagunt, quod habetur Deut. XXIII. v. 24. מוצא שפתיו השמור

ועשית כאשר נדרת ליהוה אלוהיך נדבה אשר דברת בפיו
Quod labia tua protulerunt, observes, & facias secundum quod sponte vovisti Deo Jehovah tuo, quod ore tuo promisisti. Verum enim vero, agit hic locus tantum de votis, non de jusjurando secundum DEI voluntatem concessio. Id saltem præcipit, hominem quidem non obstructum esse ad nuncupationem votis; si vero quicumque voverit, voto damnatus, illud etiam persolvat. Exinde hoc præceptum affirmativum elicere conati sunt Judæorum Doctores: יקיים אדם שבועתו ונדרו
præstet homo suum Jusjurandum, atq; suum votum. Conf. R. Moses Kotzensis גדול מצווה ספר liber præceptorum magnus, præcept. affirm. 124. Quapropter etiam in præceptis negativis huic jurijurando futili, accommodant verba Lev. XIX. 12.

לא תשבעו בשמי לשקר
Ne jureis per nomen meum falso, scilicet שבועת בטוי jusjurandum effutitum, uti illi exponunt. Paucis rem complexus est l. c. R. Moses Kotzensis ad præcept. negat. 239. fol. 69. תניא לפי שנאמר לא תשא

את שם ה' אלוהיך לשווא אין לי אלא בשם המיוחד בלבד מניין לרבנות כול הכנויו ת"ל לא תשבעו בשמי לשקר ככול השמות שיש ליו ולמדנו מכאן זוהרה לשבועת בטוי האמורה במקרה או נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע או להשיב כלומר אוכל ולא אוכלי ומרכוי לכול אשר יבטא מתרבה לשעבר כגון אכלתי ולא אכלתי כרבי עקיבא בפ"ג דשבועתו. נשבע על אהרן מאילו ושוקר כגון שנשבע שלא

שלא יאכלו ואכלו או נשבע שאכל וזה אכל הרי
 זה שבועה שקר כרכין *Est etiam traditio, (scilicet*
in antiquissimo libro, qui inscribitur Torath Cohanim, & vulgò vocatur Siphra, Sectione Kidduschim
Cap. III.) Cum dicitur, (Exod. XX. 7.) ne effe-
ras nomen Jehova Dei tui vanè, non est mihi, nisi tantum de nomi-
ne Dei proprio, scilicet Jehova, intelligendum. Unde autem (ex
scriptura sacra) probari potest, includenda esse omnia cognomina
divina? Ratio respondendi habetur in eo dicto: Ne jures per no-
men meum falsò, scilicet per omne nomen, quod mihi est. Igitur
DISCIMUS *exinde, admonitionem DE JURE JURANDO EFFU-*
TITO, *de quo dicitur in scriptura (Lev. V.) aut anima, quan-*
do juraverit, effutiendo labiis, ad male faciendum, sive ad benefa-
ciendum & c. e. g. si quis dixerit: edam, aut non edam, & in compre-
hensione omnis, quod effutiet, comprehenditur & illud, quod prae-
teritum, e. g. Cibum sumsi, aut non sumsi, secundum R. Akibba
Cap. III. Tractatus Schevuoth. Quicumque itaque jurat, quod
non est edere, & edit, aut quod edere, & non edit, ecce hoc est iura-
mentum falsum, secundum DOCTORES. Plura vide in Tal-
mudis Tr. Schevuoth cap. III. fol. 20. & 21. it. 25. & 26. Duo
itaque sibi sumserunt, contra mentem Moïsi, Veteres Judæo-
rum Doctores. Priori dicto adjecerunt jusjurandum effutium,
quamvis hujus ibi nulla fiat mentio. Posterius extenderunt
etiam ad ejusmodi jusjurandum, quod temere effusum est, cum
tamen illud tantum agat de gravioribus, legitimis, & maxime
necessariis. Non quidem negamus, etiam jusjurandum votis
adjectum, ceteris legitimis, esse præstandum, uti constat ex Num.
XXX. *Sed ex eo non colligere licet, posse jusjurandum futile*
dari citra profanationem Numinis divini. Ut enim omnis homo
qui leviter jurat, abutitur nomine divino: ita etiam ei, non nisi
gravi & justa de causa, dicendum est jusjurandum. Ibi e-
nim

nim tantum de eo, quod jam factum & semel emissum est, non de eo, quod secundum mentem divinam præstari potest, loquitur Moyses. Duos ideo hosce errores simul atque traditionem, prorsus rejicit salvator noster Matth. V. 33. ubi tam præceptum negativum, quam affirmativum supra expositum, in medium profert, omittis votis, quæ secundum Dei legem erant concessa: *ᾧ ἄλλῃ ἠκέσατε, ἔτι ἔρριθη τοῖς ἀρχαίοις ἐκ ἐπισηκῆσεως. ἀποδώσεως δὲ τῷ κυρίῳ τῆς δεκάς σου.* hoc est: Traditione, quidem accepistis a majoribus, ne falso jures, scilicet jusjurandum effutitum, sed persolvas tua juramenta Domino. Si nimirum interposito jurejurando dixeris: Ego hodie comedam v. g. hunc panem, ficum, vel uvas, non comedam tecum mel, neque bibam tecum vinum &c. rem jurejurando firmatam etiam præstes. *Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ἐμύσαι ὅλως:* Verum enim vero ego dico vobis, nolite ejusmodi dicere jusjurandum, sed prorsus ab eo abstinere, quia necessitas nulla requirit, ut juretis, atque nomen Dei sanctum profanatur. Loquitur itaque Christus tantum de juramentis, quæ præter necessitatem in conversationibus, pollicitationibus, votis, & sermone familiari, adhibebant Judæi, uti levis ingenii homines, atque fidei expertes, dicta vel facta temerariis contestationibus confirmare solent. Est enim *λέγος* totius interdicti objectum, uti videre est ex v. 37. simplici igitur affirmatione, vel negatione, sermonem absolvant, atque veritatem citra ejusmodi jusjurandum, intra sermocinandum, exprimant. Quapropter etiam illis interdixit Christus, ne jurarent per cælum, per terram, per urbem Hierosolymitanam, aut per caput. Dicebant enim, omni vi, & efficacia ejusmodi jusjurandum destitutum esse, Judæorum Doctores, *quamvis jurans mente conceperis illum, qui creavit illud, per quod quis jusjurandum præstitit.* Namque Maimonides Cap. XII. §. III, dicit: *וכינצח ובשמש וכיוצא*

בהן

בהן אף על פי שאין כוונתו אלא למי שבראם ואין זו
 שבועה Quicumque jurat per coelum, per terram, aut solem,
 & quae sunt id genus alia, quamvis non alia sit ejus intentio,
 nisi jurare per eum, qui hzc creavit, hoc jusjurandum est nul-
 lum. Sed quoniam creator omnium rerum, est ipse Deus Opti-
 mus maximus, ideo mente concipiens creatorem, ipsum intelli-
 git Deum, & per eum jurat. Duo itaque præcipit Christus :
 primo, ejusmodi jusjurandum referendum esse ad Deum, qui
 omnia condidit, atque adeo contra facientem, esse perjurum :
 secundo, plane ab illo esse abstinendum. Idem vult Jacobus
 cap. V. v. 12. ubi eundem jurisjurandi notat abufum.

§. IX.

Hicce, & forte aliis rationibus permoti sunt viri do-
 ctissimi, ut etiam ab hac discederent interpretatione, at-
 que vel iterum in nominis inciderent mentionem, ex-
 primentes להרע נשבע להרע *jurat in, sive ad damnum*; vel
 nominis, & verbi notationeum simul amplecterentur, eo-
 dem manente sensu. Namque Jo. Calvinus in suo Com-
 ment. ad hunc locum, Ebræa convertit in sermonem la-
 tinum: *quum juraverit ad damnum, non mutat.* Et in
 hujus commatis expositione dicit. *Sensus est, fideles*
potius jacturam facturos, quam ut à fide discedant. Nul-
la enim fidei approbatio est, ubi quisque stat suis promif-
sis, quatenus sibi commodum esse videtur. In eandem
 sententiam loquitur etiam Münsterus ad h. l. *Hebraei,*
potest quoque intelligi de quocunque juramento, quod et-
iam juranti grave, & damnosum est, quale Jonatban
 Davi-

Dauidi fecerat, qui maluit amittere regnum, quam violare jusjurandum. Idem plane sentit in notis ad nostrum comma, *Vatablus.* Postquam enim illud ex Ebræo idioma in latinum transtulit: *Jurat in damnum, sive incommodum;* tandem hunc in modum suam illustrat versionem: *de juramento loquitur, quod etsi damnosum sit juranti, prestat tamen, qui juravit.* Cui opinioni etiam favet *Matthias Flacius* in clave script. S. ad vocem *jurare*: it. *Junius*, & *Tremellius.* Incertum quidem fuisse *Jo. Coccejum*, utrum nominis, an verbi seligeret formam, ex illis colligere licet, quæ habentur in suo, ad nostrum locum, comment. §. 22. Ubi *jurare, inquit, de malo faciundo, est promittere quicquam incommodum, ac molestum sibi.* *Hipbil pro Hitbpael.* Et post pauca: *Potest etiam jurare ad malum (לְרַע לְהִרְעַת pro לְרַע) ualere, alteri jurare, sive pacem facere, aut cum eo pacisci cum suo malo, sive detrimento.* Mens tamen ejus non recedit ab eorum opinione, quorum jam fecimus mentionem. Tantorum virorum auctoritate atque judicio, deinceps steterunt Interpretes Anglicani, qui ita suam adornarunt translationem: *he that Swears to his own hurt, and changes not, qui jusjurandum dat, quod, quamvis sibi ipsi sit damno, non tamen revocat.* Quid? quod *D. Henr. Mullero*, illi celeberrimo quondam *Rostoch. Theologo.* hæc sententia tam plana videbatur, ut ei esset argumento, jusjurandum latroni datum præstandum esse, etiamsi vi, metuque extortum sit. vid. *Quæst. Select. Theol. semicenturia I. Quæst. XIII. §. 4.* Judæi, qui transtulerunt

C

Codicem

Codicem Ebræum in linguam Germanicam, eumque characterē Ebræo exscribendum curarunt, præter morem deseruerunt majorum vestigia, atque in utraque versione in hanc concesserunt opinionem.

§. X.

Verum enim vero, si rem ipsam æstimamus, cogitantes aliud ex alio, etiam hosce magni nominis viros conjectura aberrasse, deprehendimus. Primo enim vocem להרע nominis formam sustinere non posse, supra §. V. monstravimus. Neque ה, quod dicunt Articuli, h. l. citra manifestam confusionem verbi להרע cum nomine, retineri potuisset: quam tamen Ebræi ægre admittunt. Deinde quando נשבע jungitur nomini, mediante litera ל, vel personam indicat, cui jusjurandum datur: vid. Gen. XXIV. 7. cap. L. 24. I. Reg. I. 13. & sexcenta alia: vel efficit, ut nomen illud abeat in adverbium (1) e. g. Ps. XXIII. 4. habetur ולא נשב עלמרמה, neque jurat dolose, Zach. V. 4. הנשב עכשמי לשקר, qui jurat per nomen meum falso, & sic in ceteris. Quæ ratione dictio להרע נשבע de sententia illorum, qui רע damnum, vel malum significare contendunt, latine reddenda esset: *qui jurat male*, ita, ut ei, cui jusjurandum præstatur, damnum vel malum inferatur. Sed hoc non significat cum suo damno jurare, jurejurando sibi dare detrimentum, *schweren zu seinem eigenen Schaden*. Postremo nullus sanæ mentis homo, se sciens & volens, jurejurando ad ejusmodi quid obstringit, quo ipse sibi magnum inferre posset damnum, ut id propter necesse haberet suam
mutare

mutare sententiam. Quid habendum sit de jurejurando, quod vi (*m*) metuque extortum fuit, aut cui accessit error circa rei essentiam, vel ejus qualitatem commissus, pluribus sententiam Magni nominis viri vid. Illustris *Samuel Pufendorfius de jure natura, & Gentium* Lib. IV. cap. II. §. 7. & 8. Conf. Celeb. Jean. Barbeyrac ad l. c. ubi in notis, pluribus sententiam Pufendorfi propugnat contra objectiones, quas dedit Mons. La Placette in suo Tractatu, *du Serment*, Lib. II. Cap. XXI. Illud certo persuasum habemus, eos, qui contendunt hujusmodi jusjurandum esse servandum, nullum argumentum posse ex nostro petere loco. Id quod infra pluribus monstratum dabimus.

(*l*) Conf. Celeberrimi Danzii Interp. §. XCI. II.

(*m*) Judæi etiam hanc sœvent sententiam, jusjurandum, vi, metuque datum, nullum obligare hominem. vid. *Maimon. Hilcoth. Schevuoth. cap. III.*

§. XI.

Quæ cum ita sint, tandem ad præcipuum eorum, quæ dicere nobis proposuimus, veniamus necesse est. Nostra scilicet nunc aperienda est sententiâ, &, ut fieri potest, confirmanda, ne magis destruere aliena, quam nostra adstruere videamur. Contendimus itaque vocem להרע esse Infinitivum Conjug. Hiphil vocis רעע quæ idem significat ac רעה sodalis, amicus fuit. Primo enim non ignoramus, (*n*) sæpissime verba, quæ dicunt imperfecta diversas induere imperfectionis species, eadem manente significatione. Sic deprehendimus ברר & ברר selegit,

C 2

selegit, secrevit 1. Sam. XVII. 8. coll. Ezech. XX. 38.
 שחח & חיה Gen. XII. 13. coll. Exodi I. 16. שחח & חיה
 depressus fuit, depressit se Jes. LI. 23. coll. Job. XXXVIII.
 v. 40. שחח & שחח diripuit Hof. XIII. 15. coll. 1. Sam.
 XVII. 53.

(n) Vid. Instit. §. 43. Obf. 3. S. R. Dni D. Danzii.

§. XII.

Deinde verbum רעע etiam hoc sensu non plane
 inusitatum esse in Sacro Codice, ex Prov. cap XVII 24.
 colligere licet, quando Regum sapientissimus dicit:
 רעע לרועע, אישרעים, cui sunt amici, illi ipsi gerenda est
 amicitia. Interpretatur hoc comma Jo. Coccejus: *Vir
 sodalis (ad hoc comparatus est) ut seipsum frangat.* Alii
 exponunt: *conteretur tandem* quia רעע etiam significat
 conterere. At vero, qui mentem Salomonis penitius
 paullo examinat, facile perspicit, illi non fuisse sermonem
 de ejusmodi amicis, qui falso ita dicuntur, quorum unus
 alterum poculis pocit majoribus, & hac ratione ei est
 exitio, atque adeo frangit; sed loquitur ille de sincera ami-
 citia, ubi virtutis, non fortunæ tantum habetur ratio. Id
 ipsum comprobant sequentia: ריש אהב רבך מאח, *est
 enim amans conjunctior fratre.* Hanc mentem ferme
 expressit Chaldæus interpres: אית חברי רמתחברין, *Sunt
 illis sodales, qui ipsi se socios præstant.* In hac exposi-
 tionem etiam discescit B. Geierus, in suo ad h. I. com-
 mentario, eamque defendere laboravit. Is quidem
 mediam, quam vocant, radicalem agnovit quiescentem,
 & constituit Radicem רוע: Sed si consideramus dictio-
 nem,

nem, רועו עמי *associamini populi, estote amici*, Jcf. VIII. 9 facile deprehendimus, vocem רועו deducendam esse à themate רעע confociari, socium, vel amicum esse. Hoc enim exigit vocalis ו) ante primam Radicalem, quæ ordinaire indicat formam geminantium secundam, voce in futuro, & imperativo Kal non crescente. Illa in voce רועו, ob Dagesch extrusum, rediit. Id quod etiam *B. Sebastianus Schmidius* perspexit, quando in suo ad h. l. Comment. scribit: רועו *Vatablus vertit: Confringite, sed melius cum Chaldaeo vertitur: confocianimi; quod & Tremellius fecit. Nam non de eo, quod praestitutus hostis, sed quid conaturus, sermo est, ut ex sequenti voce accingite, colligitur.* Hoc jam olim advertit רשי ad h. l. לשון רעהו רעך כתרגום יונתון: *Sensus dictionis רועו עמי repetendus est ex vocibus רעהו amicus ejus רעך amicus tuus; quemadmodum Chaldaice reddidit Jonatban, Associanimi, h. e. Societatem inite populi Sanchbaribb.* Hanc itaque loquendi formam etiam celeberrimis interpretibus dedisse negotium, porro ex verbis eruditissimi *Campegii Vitringe*, intelligere possumus, quando ad hoc comma, in prolixissimo suo Commentario, sequentem in modum differit: *in versione horum verborum nulla occurrit difficultas, nisi in voce רועו, quam alii ducant ab etymo רעע, atque adeo transponunt per quassate, confringite, sive ut Avenarius, secundum hanc hypotesin, multo rectius, mali, h. e. acerbi fitis; alii volunt esse Pual vocis רעה, in Piel רעה sociare, & reddunt: Sociamini,*

ut Chaldaus אִתְחַבְרוּ. Utraque expositio consistere potest cum analogia Grammatica, nisi quod Imperativi Pjal in thematibus tertia Radicalis ה quiescentis, minus usitati sint. In flexione tamen ipsa, cum reliqui modi in usu sint, nihil est paradoxi; estque receptum in flexionibus illius forme, ut Kibbutz cum sequente Dagesch resolvatur in Cholem, si sequens littera Dagesch non recipiat. Et Jarcbius quidem hic, ut passim, sequitur Paraphrasten. sed eruditi Grammatici Kimchius, & Aben- Ezra analogie studiosissimi, thema statuunt רַעַע, & explicant per quassate, confringite ex loco Ps. II. 9. תַרְעַם בִּשְׁבֹט כְרוּל, confringes illos sceptro ferreo. Fatendum tamen interpretationem Chaldaei rei ipsi, & contextui sequenti, multo esse convenientiorem, ac proinde eam potius hic amplector. Sensum quidem vocis רועו assecutus est Vitringa: sed non item ejus notationem. Admittit enim cum Jo. Coccejo ad h. l Imperativum in Pjal, qui Ebraeis prorsus est inauditus. Omnis autem res erit plana secundum nostram, quam exposuimus, sententiam.

§. XIII.

Tandem nostram comprobant expositionem, voces רַע & מַרַע, ab hoc themate, quod indicavimus, procul dubio deducendæ: quippe hisce in fine crescentibus, vocalis post primam radicalem, non corripitur in (:), includens mediam abjectam. Deprehendimus enim, רַעִיָהם Ps. XXVIII. 3. Jer. XXIX. 23. רַעִיָכֶם Job. IV. 27. רַעוּתֵיהָ Ps. XLV. 15. מַרַעִים fodales Jud. XIV. 11. Sunt quidem Grammatici, qui singulare quicquam in iisdem observant

vant vocibus, docentes (..) in illis, præter analogiam consuetam, non corripit in (:). Sed hac ratione non opus est, ejusmodi quid asserere: quoniam more verborum imperfectorum quoad mediam, rem conficere possumus, si vocis רע & מרע Radicem constituamus רערע amicus, fodalis fuit.

§. XIV.

Est igitur Commatis, quod exponimus, sensus: *qui jurat se velle amicitia fœdus omnimodo servare sanctum, neque revocat, vel contra facit.* Quem tantum non assecutus est Symmachus, qui græce reddidit: *ἰταῖρ ὁμοῖα, καὶ μὴ ἀλλαγίς, jurans se velle amicum esse, vel socium, neque mutat.* Hanc quidem significationem vox רערע in Kal obtinet: in Hiphil autem ררע denotat amicitiam, vel societatem omni studio conservare; in Hithpael se amice gerere. Neglexit itaque adjunctum conjugationis Hiphil, quæ in nostro habetur textu.

§. XV.

Nec est, quod quis existimet, nostram expositionem esse justo angustiorē, quoniam *or* ne jusjurandum legitime conceptum, simul atque juste datum, quisque probus servare debeat homo, nisi perjurii crimen incurrere velit. Namque descripturus David hominem sincerum pariter, atque pium, statim sub initium hymni paucis complexus est, quo animo affectum, quibus dotibus verum DEI cultorem oporteat esse instructum. Primo loco requirit ab eo, ut incedat integre, h. e. ut sit simplex, Conf. Gen. XXV. 27. sincerus, vid. Deut. XVIII. 13.

&

& nullo vitio, ac scelere contaminatus. Deinde, ut agat juste, & in omnibus negotiis, atque actionibus sine ulla veretur noxa. Tertio, fidem in sermonibus, perpetuumque animi, & linguæ ostendat consensum. Sic gratia DEI munitus, quovis modo fugiat vitia, quorum exempli loco nonnulla enumerat, à quibus DEI civem, in ceteris, convenit esse purum. Et quoniam tum temporis violare fœdus non verebantur homines, ideo & illos tanquam perjuros, DEO esse abominationi, pronunciat David.

§. XVI.

Jam inde à primis temporibus ejusmodi fœdera, interposito jurejurando, fuisse inita, vel ex solo sacro Codice cognoscere promptum est. Vid. Gen. XXI. 27. seqq. XXVI. 18. 31. XXXI. 54. 1. Sam. XVIII. 3. coll. XX. 16. 1. Reg. V. 12. &c. Etenim conveniebant, vel de conservanda amicitia, aut simplici humanitate tantum exercenda, vel de damno non inferendo, vel de ferendo auxilio, atque præstanda re quavis aliâ. Conf. *Pufendorfius de J. N. & G. Lib. VIII. cap. IX.*

§. XVII.

Hæc itaque fœdera, DEVS vult servari sancta, qui perjuros justo persequitur judicio. Quare etiam a Zedekia debitas exigebat poenas, cum fidem datam Nebucadnezari sefellisset. vid. II. Reg. XXV. coll. Ezech. XVII. v. 12. seqq. Non enim hac in re, quod licentia fert seculi, aut ratio status præstat, attendendum: sed sanctam DEI voluntatem, atque ejus legem omni tempore sequamur, necesse est. Tunc Sanctissimum Numen adest consiliis, atque bonos tuetur conatus, totumque negotium coronat

FINIS.

99 A 6988

ULB Halle

3

002 843 919

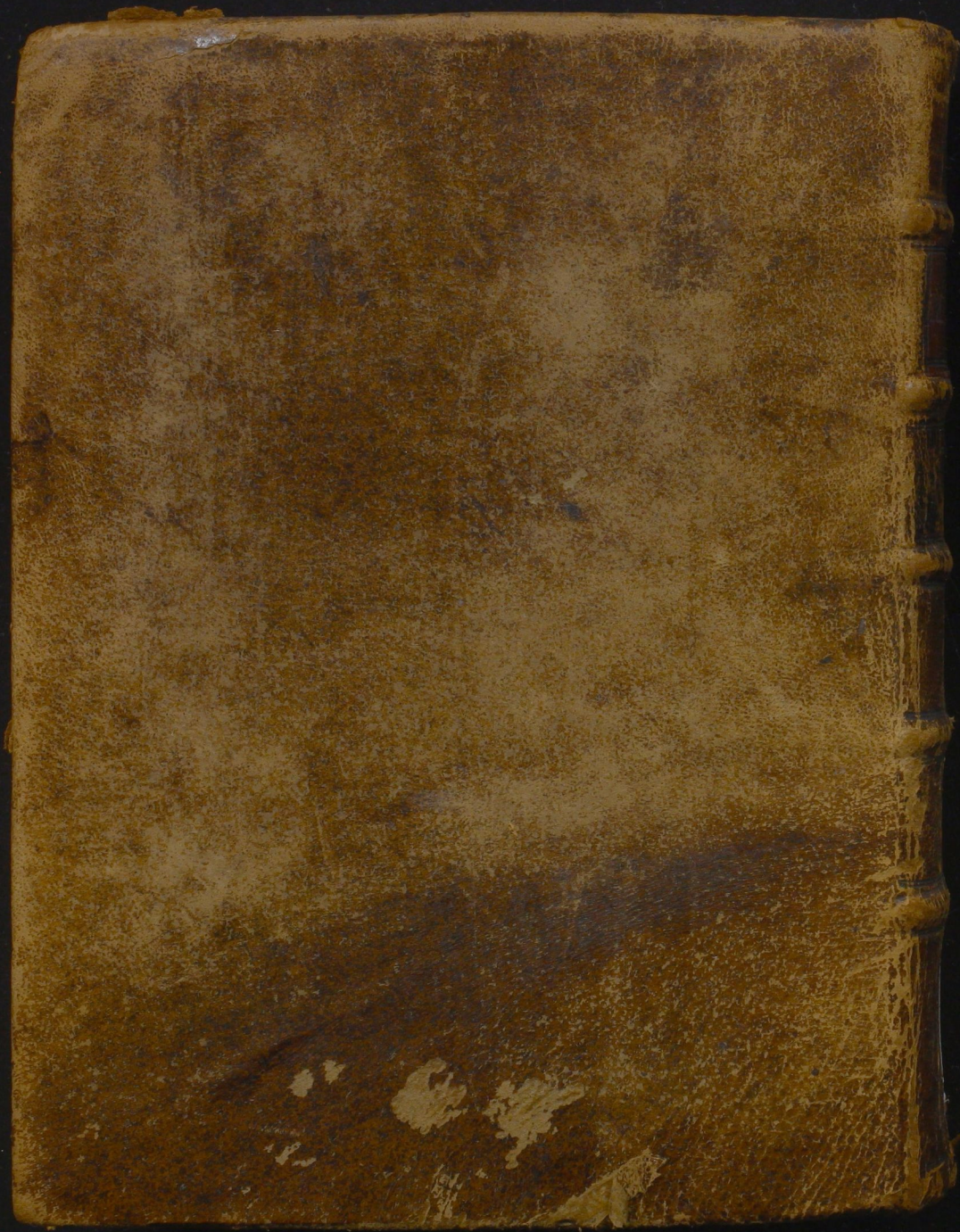

ursprüngl. Stk. 1 nicht gezählt, da
Teil nicht zu ermitteln

6517
1078

Reise

TATIO PHILOLOGICA
DE

ERVATIONE OEDERIS

BRANDO FIRMATI,
HOC EST,

TIO COMMATIS, 4. P. XV,
RIA SCRIPTURÆ S. LOCA ILLUSTRANTVR,
E, QUI HABETUR Matth. V, 33. seqq.
QUAM

MAGNIFICENTISSIMO
SIMO PRINCIPE AC DOMINO
DOMINO

MO HENRICO,
NIÆ, IULIACI, CLIVIÆ, MON:
ANGARIÆ ET WESTPHALIÆ,
AC RELIQUA,

SUPERIORUM CONSENSU,
PRÆSIDE

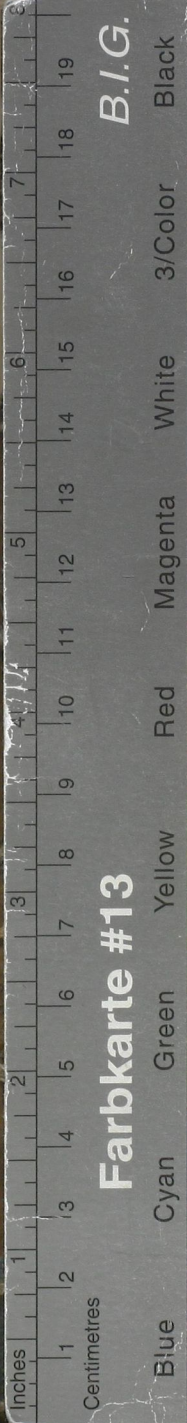
DO HOFFMANNO,
PHIL. M.

TORVM IUDICIO SVBICIT
DEFENDENS

VDOVICVS RAVTENBERG,
HILOLOGIÆ ET THEOLOG. STVD.

X. APRILIS, ANNI M DCC XX.

JENÆ,
IMPRIMEBAT JOH. VOLCKM. MARGGRAF.

B.I.G.

Farbkarte #13